

JEAN-CLAUDE LARCHET

Teologia bolii

Traducere din limba franceză
Pr. Vasile Mihoc

editura
Σοφία

București

- *Initiation à la théologie byzantine*, Paris, 1975 [Trad. rom., *Teologia bizantină*, EIBMO, București, 1966].
- MILLER, T.S., *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*, Baltimore, 1985.
- „Byzantine Hospital”, în *Symposium on Byzantine Medicine, Dumbarton Oaks Papers*, 38, 1985, pp. 53-63.
- NUTTON, V., „From Gales to Alexander, Aspects of Medicine and Medieval Practice in Late Antiquity”, în *Symposium on Byzantine Medicine, Dumbarton Oaks Papers*, 38, 1985, pp. 1-14.
- OTT, J., „Die Bezeichnung Christi als iatros in der urchristlichen Literatur”, în *Der Katholik*, 90, 1910, pp. 454-458.
- PAPADOPOULOS, C., *Historia tes Ekklesias Alexandrias*, Alexandria, 1935.
- SCHADEWALDT, H., „Die Apologie der Heilkunst bei den Kirchenvätern”, în *Veröffentlichungen der internationalen Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie*, 26, 1965, pp. 115-130.
- SCHEIDWEILER, F., „Arnobius und der Marcionitismus”, în *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 45, 1954, pp. 42-67.
- SCHIPPERGES, H., „Zur Tradition des «Christus Medicus» im frühen Christentum und in der älteren Heilkunde”, în *Arzt Christ*, 11, 1965, pp. 12-20.
- SENDRAIL, M., *Histoire culturelle de la maladie*, Toulouse, 1980.
- SCARBOROUGH, J., ed., *Symposium on Byzantine Medicine, Dumbarton Oaks Papers*, 38, Washington, 1985.
- SIGERIST, H., „An Outline of the Development of the Hospital”, în *Bulletin of the History of Medicine*, 4, 1936, pp. 573-581.
- STÖGER, A., „Der Arzt nach Jesus ben Sirach (38, 1-15)”, în *Arzt Christ*, 11, 1965, pp. 3-11.
- TALBOT, A.M., *Faith Healing in Late Byzantium*, Brookline, 1983.
- TEMKIN, O., „Byzantine Medicine, Tradition and Empiricism”, în *Dumbarton Oaks Papers*, 16, 1962, pp. 95-115.
- WARE, T., *Eustratios Argenti. A Study of the Greek Church under Turkish Rule*, Oxford, 1964.
- WEINEL, H., *Die Wirkungen des Geistes und der Geister im nachapostolischen Zeitalter bis auf Irenäus*, Freiburg im Bresgau, 1899, vol. II, pp. 109-127: „Heilungen und Wunder”.

CUPRINS

<i>Introducere</i>	5
I. LA IZVOARELE BOLII	13
„Perfecțiunea” originară	13
Originea dintâi a bolii: păcatul strămoșesc	24
Sunt oamenii răspunzători pentru bolile lor?	33
Vindecarea naturii umane de către Cuvântul întrupat	41
Din ce motive există încă bolile	43
Boli ale trupului și boli ale sufletului	53
Precaritatea sănătății	58
II. SENSUL SPIRITAL AL BOLII	59
Ambivalența sănătății și a bolii	59
Semnificația pozitivă a bolii și a suferinței	62
O manifestare a Providenței	66
Un bun prilej de sporire duhovnicească	70
Ajutorul lui Dumnezeu și partea de lucrare a omului	76
Importanța răbdării	78
Rolul esențial al rugăciunii	80
Calea sfințeniei	85
III. CĂI CREȘTINE DE VINDECARE	87
A vindeca spre slava lui Dumnezeu	87
Hristos Doctorul	90

Sfinții tămăduiesc în numele lui Hristos	93
Respect pentru oameni și cărti	
Cai duhovnicești de vindecare	96
Integrarea medicinei profane	117
Pozitii maximaliste	126
O înțelegere duhovnicească a terapeutilor profane, care le îndreptățește raportându-le la Dumnezeu	133
Vindecarea de la Dumnezeu vine	136
Limitele medicinei	139
Să ne îngrijim și de vindecarea sufletului	143
Tămăduirea trupului simbolizează și vestește tămăduirea duhovnicească a întregii fințe	146
Bolile sufletului sunt mai grave decât cele ale trupului	147
Relativitatea sănătății fizice	148
Făgăduința nestricăciunii și nemuririi ce vor să fie	149
Hristos a venit ca să mantuiască și trupul	150
<i>Bibliografie</i>	157

Comenzi:
www.librariasophia.ro

Difuzare:
SUPERGRAPH
Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3,
031216, București
Tel.: 021-320.61.19; fax: 021-319.10.84
e-mail: contact@supergraph.ro
www.librariasophia.ro
www.sophia.ro

Vă aștepțăm la
LIBRĂRIA SOPHIA
str. Bibescu Vodă nr. 19,
040151, București, sector 4
(lângă Facultatea de Teologie)
tel. 021-336.10.00; 0722.266.618
www.librariasophia.ro

de o complexă componentă psihică, care îl ridică deja pe om cu mult mai presus de animal, ci încă și de o dimensiune spirituală, mai presus de dimensiunea sa biologică. Trupul nu numai că exprimă, la nivelul său, persoana, ci, într-o oarecare măsură, el este persoana. Persoana nu numai *are* un trup, ea și *este* trupul său, chiar dacă transcende infinit limitele acestuia. De aceea, tot ceea ce privește trupul implică persoana însăși. A nu ține seama de această dimensiune spirituală a omului atunci când vrei să-i oferi remedii pentru suferințele sale înseamnă în mod inevitabil a-i produce prejudicii grave și, adeseori, a ne priva de la bun început de orice mijloc de a-l ajuta să-și asume starea cu bun folos și să depășească feluritele încercări cărora trebuie să le facă față.

În paginile ce urmează, ne-am străduit să dăm la iveală, într-o sinteză, bazele unei teologii creștine a bolii, a suferinței, dar, de asemenea, și a modalităților de vindecare, și a sănătății însăși, sprijinindu-ne în esență pe învățăturile originare și fondatoare ale Sfintei Scripturi și ale Sfintilor Părinți.

Am vrea ca prin aceasta să deschidem sau să reamintim perspective care să-l poată ajuta pe omul de astăzi să înțeleagă boala și feluritele forme de suferință legate de ea, dar și terapeuticile, vindecarea și sănătatea însăși, într-un cadru mai vast decât cel pe care-l oferă în general civilizația noastră dominată de valori tehnice și materiale, și care să-i permită să și le asume în modul cel mai favorabil. Dorim, în primul rând, să-i ajutăm pe creștini să-și situeze încă și mai bine aceste experiențe importante în cadrul legăturii lor cu Dumnezeu, cadru în care, ca toate realitățile umane, se cuvine să-și afle locul.

CAPITOLUL I

LA IZVOARELE BOLII

„Perfecțiunea” originară

Dumnezeu, Care este „Făcătorul tuturor celor văzute și al celor nevăzute”, nu poate fi considerat autorul bolilor, al suferinței și al morții. Sfinții Părinți afirmă în unanimitate acest adevăr. În omilia intitulată „Dumnezeu nu este pricinuitorul relelor”, Sfântul Vasile cel Mare zice: „E o nebunie să crezi că Dumnezeu este autorul relelor noastre; aceasta blasfemie [...] tăgăduiește bunătatea lui Dumnezeu.”¹ „Boala nu este [...] o lucrare a mâinii lui Dumnezeu.”² „Dumnezeu, Care a făcut trupul, n-a făcut și boala, tot astfel cum El, deși a făcut sufletul, n-a făcut nicidecum și păcatul.”³ De asemenea, este evident că „Dumnezeu n-a făcut nicidecum moartea”⁴. Celor care, afirmației biblice despre crearea omului după chipul lui Dumnezeu, îi aduc ca obiecție destinul nostru perisabil, scurtarea vieții, predispoziția spre tot felul de boli trupești și psihice, Sfântul Grigorie de Nyssa le răspunde: „Faptul că în condițiile ac-

¹ Omilia: Dumnezeu nu este pricinuitorul relelor, 2, PG 31, 332B.

² Ibid., 6, 344A.

³ Ibid., 6, 344B.

⁴ Ibid., 7, 345A.

tuale omul nu-și mai regăsește locul lui adevarat nu este o mărturie concludentă că el n-ar fi fost vreodată în po-
sesiunea bunurilor [care țin de chipul lui Dumnezeu]. În-
tr-adevăr, omul fiind lucrarea lui Dumnezeu, Care din bu-
nătatea Sa a adus la existență această ființă, nimeni dintre
cei ce judecă n-are dreptul să bănuiască pe Cel Ce l-a creat
din dragoste [...] că ar fi fost Cel Care l-a aruncat pe om
de la început în această lume a răutăților. Alta e pricina că
ne aflăm acum într-o astfel de stare și că suntem despiați
de bunătățile de altădată.⁵ „A pleca de la suferințele tru-
pului care ating în mod necesar partea trecătoare din noi
și a numi pentru aceasta pe Dumnezeu autor al răului sau
a nu vrea din capul locului să-L socoți Creator al omului,
numai pentru a nu spune că e pricinitor al suferințelor
noastre, iată semnul [...] firilor lipsite de judecată [...].”⁶
Sfântul Maxim Mărturisitorul subliniază că „Dumnezeu,
Care a zidit firea omenească, nu a creat împreună cu ea [...]”
durerea⁷, și că pătimirea, stricăciunea și moartea, de ca-
re omul a avut parte după aceea, nu vin de la El⁸. Sfântul
Grigorie Palama, la rândul său, afirmă că: „Dumnezeu n-a
creat moartea, nici bolile, nici infirmitățile”⁹; „Dumne-
zeu n-a făcut moartea sufletului, nici moartea trupului”¹⁰;
„această moarte a trupului, Dumnezeu n-a dat-o, n-a fă-
cut-o, nici n-a poruncit ca ea să fie”¹¹. [...] „El nu este nici

⁵ Marele cuvânt catehetic, V, 8-9. Vezi și *ibid.* 11 și VII, 4; *Despre fe-
ciorie*, XII, 2.

⁶ Idem, *Marele cuvânt catehetic*, VIII, 15.

⁷ Răspunsuri către Talasie, 61, PG 90, 628A.

⁸ *Ibid.*, 42, PG 90, 408C.

⁹ Omiliu, XXXI, PG 151, 396B. Cf. 388D.

¹⁰ 150 Capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dum-
nezeu, despre viața morală și despre făptuire, 51.

¹¹ Cf. *Ibid.*, 47.

autorul bolilor trupești.”¹² Încă autorul cărții Înțelepciunii lui Solomon învăță că: „Dumnezeu n-a făcut moartea și nu Se bucură de pieirea celor vii. El a zidit toate lucrurile spre viață și făpturile lumii sunt făcute spre a fi izbăvite; intru ele nu este sămânță de pieire” (*Înțelepciunea lui Solomon* 1, 13-14).

Autorul inspirat al cărții Facerea spune despre crea-
ția lui Dumnezeu că este bună în întregime (*cf. Facerea*
1, 31), iar Sfinții Părinți învăță, cu toții, că omul însuși,
în starea dintru început a firii sale, nu știa nicidcum de
boală, infirmitate, durere și stricăciune¹³. Omul „se află în
desfăștarea raiului [...]”, având simțurile întregi și nevătăma-
te, aflându-se în starea cea după fire, precum a fost zidit”,
scrie Sfântul Dorotei de Gaza¹⁴. El cunoștea, „în trupul
său, o sănătate desăvârșită”, afirma Fericitul Augustin¹⁵.
Iar Sfântul Ioan Hrisostom zice: „De vreți să știți care era
starea trupului nostru atunci când a ieșit din mâinile lui
Dumnezeu, să mergem în rai și să-l vedem pe omul acela
pe care l-a pus Dumnezeu acolo. Trupul său nu era supus
[...] stricăciunii; ca o statuie ce se scoate din cuptor și ca-
re lucește cu cea mai vie strălucire, el nu cunoștea nici una
din aceste infirmități pe care le vedem astăzi.”¹⁶ Si Sfân-

¹² Omiliu, XXXI, PG 151, 396C. Cf. 388B.

¹³ Cuvântul „stricăciune” (*flora*), pe care-l vom întâlni adeseori în pa-
ginile studiului de față, are două semnificații: el desemnează, pe de o par-
te, disoluția trupului după moarte, iar, pe de altă parte, orice formă de
alterare a trupului (și, într-un sens larg, și a sufletului). Potrivit acestui al
doilea sens, el poate fi aplicat bolilor, suferințelor, oboselii... (*cf. Sf. Ioan
Damaschin, Dogmatica*, III, 28).

¹⁴ Învățături, I, 1 (*cf. Avva Isaia, Cuvinte ascetice*, II, 2).

¹⁵ Fer. Augustin, *Cetatea lui Dumnezeu*, XIV, 26.

¹⁶ Omiliu la statui, XI, 2. Cf. Omiliu la Facere, XIII, 4: „Îmbrăcat în
trup, dar nu era supus nevoilor trupești”. Omiliu la Facere, XVIII, 1:
Adam și Eva, „deși erau îmbrăcați în trup, erau mai presus de orice nevoie

tul Grigorie de Nyssa remarcă faptul că „boala sau diformitatea nu s-au născut dintru început în firea noastră”¹⁷; suferința fizică, „neputințele trupești împletite cu firea noastră și sădite în ea, adică bolile de multe feluri”, omenirea „nu le cunoștea la început”¹⁸. „Omul, mai scrie el, nu avea în sine prin fire și ființă nimic pătimitor [...] dintru început [...], ci firea pătimitoare s-a strecurat în el mai târziu.”¹⁹ Absența suferinței și nestricăciunea trebuie socotite printre numeroasele bunuri pe care el le poseda la început²⁰. „Dacă ar socoti cineva și nenorocirile trupești împletite cu firea noastră [...] și bolile de multe feluri pe care omul nu le cunoștea la început, plânsul ar spori și mai mult, văzând în locul celor bune [de la început] pe cele de întristare, și punând față în față realele de care suferă [astăzi] cu bunătățile [de odinioară] pe care le-a pierdut.”²¹ Iar Sfântul Maxim Mărturisitorul scrie: „Primul om pri-mindu-și ființă de la Dumnezeu și începând să existe [...] era liber de stricăciune și păcat, căci nici păcatul, nici stricăciunea n-au fost create deodată cu el”²²; „schimbarea firii spre pătimire, spre stricăciune și spre moarte [...] nu a avut-o omul dintru început”²³.

Această dublă afirmație, că Dumnezeu n-a creat moarte și că omul, în starea sa originară, era nestricăcios, im-trupească [...]. Viața lor era scutită de durere și întristare”. *Ibid.*, 4: Ei erau „îmbrăcați în trup, fără însă a-i resimți slăbiciunile”.

¹⁷ *Epistole*, III, 17.

¹⁸ *Omilia la Fericiri*, III, 5. Cf. *Marele cuvânt catehetic*, V, 8.

¹⁹ *Despre feciorie*, XII, 2.

²⁰ *Omilia la Fericiri*, III, 5.

²¹ *Ibid.*

²² *Răspunsuri către Talasie*, 21, PG 90, 312B.

²³ *Ibid.*, 42, PG 90, 408C.

plică în mod logic faptul că omul, în această stare originară a firii sale, era totodată nemuritor. Numeroase texte patristice par, într-adevăr, să indice acest lucru²⁴.

Privită însă mai îndeaproape, concepția Părintilor referitor la această problemă se dovedește a fi deosebit de nuanțată.

Sprinindu-se pe afirmația din Sfânta Scriptură că „Dumnezeu, luând țărâna din pământ, l-a făcut pe om” (*Facerea* 2, 7), unii dintre ei, în grija de a distinge creatul de necreat, nu ezită să afirme că trupul omului era chiar dintru început potrivit firii sale un compus instabil, stricăcios și muritor. „Potrivit firii trupului său, omul era muritor”, afirmă Fericitul Augustin²⁵. „Căci omul este prin fire muritor, ca unul ce a fost făcut din cele ce nu sunt”, scrie Sfântul Atanasie al Alexandriei²⁶, care mai afirmă că, la origine, oamenii „erau stricăcioși după fire”²⁷. Sfântul Ioan Hrisostom notează că, în rai, omul, deși nu resimțea nici una din tristele necesități, era „îmbrăcat într-un trup

²⁴ Vezi Sf. Atanasie al Alexandriei, *Cuvânt împotriva eliniilor*, 2 și 3. Sf. Vasile, *Omilia: Dumnezeu nu este autorul relelor*, 7, PG 31, 344C (Dumnezeu îi dăruise lui Adam „desfătarea vieții veșnice”). Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, V, 6 („Veșnicia fiind una dintre bunătățile cu care este înzestrată firea dumnezească, trebuia din capul locului ca să nu fie lipsită de acest dar nici firea omenească, ci să aibă în sine principiul nemuririi [*to athanaton*]”); *ibid.*, V, 8 (veșnicia este pusă, alături de absența suferinței fizice, printre însușirile lui Adam cel dintru început); *ibid.*, VIII, 4-5 (condiția muritoare era la început rezervată creaturilor private de rațiune); *Despre facerea omului*: IV, PG, 44, 136D; XVII, 188B (nemurirea figura printre calitățile pe care omul le poseda la creație); *Despre feciorie*, XII, 2 („Omul nu avea prin el însuși, ca proprietate esențială unită cu natura sa, trăsătura muritoare”). Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 12 („Dumnezeu l-a făcut pe om [...] nemuritor”). Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia la statui*, XI, 2 (în rai, trupul „nu era supus morții”).

²⁵ *De Genesi ad litteram*, VI, 25, PL 34, 354.

²⁶ *Despre întruparea Cuvântului*, IV, 6. Cf. *Ibid.*, 4.

²⁷ *Ibid.*, V, 1.

muritor”²⁸. Adeseori, Sfinții Părinți își nuanțează exprimarea, spunând că omul a fost creat „spre nestricăciune”²⁹ sau „pentru nemurire”³⁰, sau că ținea de firea sa să tindă spre împărtășirea de nemurirea dumnezească³¹, sau vorbesc de nestricăciunea și nemurirea „făgăduite”³², indicând astfel faptul că această nestricăciune și această nemurire nu au fost dobândite definitiv dintr-odată, așa cum s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost însușiri legate de însăși firea sa.

Aceasta, deoarece nestricăciunea și nemurirea primului om se datorau numai harului dumnezeiesc. Îndată după ce l-a făcut pe om din țărâna pământului, Dumnezeu, se spune în cartea Facerea, „a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie” (*Facerea* 2, 7); în această suflare Sfinții Părinți au văzut sufletul, dar și Duhul dumnezeiesc³³. Pentru că erau pătrunse de energiile dumneziești, sufletul și trupul omului posedau însușiri mai presus de fire. Astfel, Sfântul Grigorie Palama scrie că harul dumnezeiesc „întregea prin foarte multe binefaceri lipsurile firii noastre”³⁴. Prin acest har puteau fi trupul și sufletul perfect sănătoase. „Eram feriți de boală [...] datorită

²⁸ *Omilia la Facere*, XVII, 7.

²⁹ Această expresie din Înț. Sol. 2, 23 este citată de Sf. Atanasie al Alexandriei, *Despre întruparea Cuvântului*, V, 2.

³⁰ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, VIII, 5; *Omilia la Fericiri*, III, 5.

³¹ Cf. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, V, 6. Sf. Atanasie al Alexandriei, *Cuvânt împotriva elinilor*, 2. Sf. Grigorie Palama, *150 Capete despre cunoaștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 47.

³² Cf. Sf. Atanasie, *Despre întruparea Cuvântului*, III, 4; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 10, PG 91, 1156D.

³³ Vezi, de ex., Sf. Grigorie Palama, *Omilia*, LVII, Ed. Oikonomos, p. 213.

³⁴ *Omilia*, XXXVI, PG 151, 452A.

darurilor primite la creație”, remarcă Sfântul Vasile³⁵. Tot acest har făcea ca trupul să fie nestricăcos și nemuritor³⁶. Astfel, Fericitul Augustin scrie că omul „era muritor potrivit firii trupului său, dar nemuritor prin har”³⁷. Sfântul Atanasie spune despre om că trăia „viață [...] cu adevărat nemuritoare”, având „darurile lui Dumnezeu și puterea proprie care vine de la Cuvântul Tatălui”³⁸, și că „oamenii erau după fire stricăcioși, [dar] ar fi scăpat de ceea ce sunt după fire, prin împărtășirea după har de Cuvântul”³⁹, și că „datorită Cuvântului care era cu ei, stricăciunea cea după fire nu s-ar fi apropiat de ei”⁴⁰.

În virtutea acestui har, Adam se afla aşadar într-o stare foarte diferită nu numai de cea a altor ființe vii din natură⁴¹, ci și de condiția omenească aşa cum o cunoaștem noi acum⁴². Tocmai această stare privilegiată, superioară, este numită de Sfinții Părinți „rai”⁴³. Pentru a indica acest acces, prin har, la o stare superioară, Sfinții Părinți, tâlcuind textul de la Facerea (2, 8), subliniază că omul n-a fost creat

³⁵ *Regulile mari*, 55.

³⁶ Cf. Sf. Vasile, *Omilia: Dumnezeu nu este autorul relelor*, 7, PG 31, 344C. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuirea rugăciunii Tatăl nostru*, PG 90, 904C; *Răspunsuri către Talasie*, Introducere, PG 90, 257D. Sf. Grigorie Palama, *150 Capete despre cunoaștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 46; *Omilia*, XXXVI, PG 151, 452A; *Omilia*, LIV, Ed. Oikonomos, p. 213.

³⁷ *De Genesi ad litteram*, VI, 25, PL 34, 354.

³⁸ *Cuvânt împotriva elinilor*, 2.

³⁹ *Despre întruparea Cuvântului*, V, 1.

⁴⁰ *Ibid.*, V, 2.

⁴¹ Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 11 și 30. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia la Facere*, XVI, 1. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, VIII, 4.

⁴² Cf. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, V, 9.

⁴³ Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 11.

În rai, ci a fost pus acolo de Dumnezeu⁴⁴ și disting clar raiul de tot restul pământului⁴⁵. Această condiție privea numai sufletul, ci și trupul⁴⁶. Astfel, Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește de „deosebirea dintre constituția trupului omenesc, înainte de cădere, la protopărintele nostru Adam, și cea care ne stăpânește astăzi”⁴⁷. Arătând că nu putem nicidecum să concepem această condiție pornind de la starea căzută în care ne aflăm în prezent⁴⁸, Sfinții Părinți consideră că era vorba de o condiție apropiată stării îngerești⁴⁹. Potrivit Sfântului Grigorie de Nyssa și Sfântului Maxim Mărturisitorul, îndeosebi, trupul lui Adam cel dintru început nu avea materialitatea și grosimea pe care le are trupul acum⁵⁰; natura sa era mai degrabă cea a trupului inviat pe care o evocă Sfântul Pavel în I Corinteni 15, și trebuie să notăm în acest sens că Sfinții Părinți văd în starea ce va fi după înviere o reintegrare în rai⁵¹.

⁴⁴ Cf. Sf. Teofil al Antiohiei: „Dumnezeu l-a luat pe om din pământul din care l-a făcut și l-a mutat în rai” (*Către Autolic*, II, 24). Sf. Ioan Hrisostom: Dumnezeu „l-a creat [pe om] în afara raiului, dar îndată l-a dus în rai” (*Omilia la Facere*, XIII, 4).

⁴⁵ A se vedea, de exemplu, Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 41, PG 91, 1305A și D.

⁴⁶ Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 11.

⁴⁷ Cf. *Ambigua*, 45, PG 91, 1353A.

⁴⁸ Cf. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, V, 9.

⁴⁹ Cf. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia la Facere*, XVI, 1.

⁵⁰ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 45, PG 91, 1353AB: „[...] nu pentru că era omul necarnal și netrupesc, ci pentru că nu avea constituția care face trupul mai gros, muritor și dur”. Referitor la concepția Sfântului Grigorie de Nyssa, a se vedea J. Daniélou, *Platonisme et théologie mystique. Doctrine spirituelle de saint Grégoire de Nysse*, Paris, 1944, pp. 56-59.

⁵¹ Cf. Sf. Teofil al Antiohiei, *Către Autolic*, II, 26. Sf. Vasile, *Despre originea omului*, II, VII. Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre crearea omului*, XVII, PG44, 188CD; XXI, 204A. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 61, 669A. Precum se vede, concepția Sfinților Părinți despre originea omului diferă radical de cea a științei actuale. Istoria omului, aşa

însă, pentru că omul a fost creat liber, depindea de voînță lui să păstreze sau nu acest har, și astfel să rămână în nestricăciunea și nemurirea pe care i le conferea harul, sau, dimpotrivă, să le piardă, respingându-l⁵². Astfel, atunci când Părinții afirmă că omul a fost creat nestricăios și nemuritor, ei nu înțeleg că el nu putea fi stricăios și muritor, ci că, prin har și prin liberă alegere, avea posibilitatea să nu fie stricăios și muritor. Pentru ca nestricăciunea și

cum o concepe paleontologia umană, nu este, din punctul de vedere al Tradiției, decât istoria umanității ieșită din condiția paradisiacă. Sfinții Părinți ar vedea în *homo habilis* un reprezentant al umanității care nu este cea ieșită din mâinile lui Dumnezeu, ci deja căzută din starea ei originară, pe treapta cea mai de jos a „involuției” sale, și care începe să se dezvolte potrivit unei noi modalități de existență (trebuie deci să ne ferim de a confunda starea de copilărie spirituală pe care Părinții o atribuie lui Adam la crearea sa – Cf. Sf. Irineu, *Contra eretilor*, IV, 38, 1; Sf. Teofil al Antiohiei, *Către Autolic*, II, 25; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 11 – cu o „copilărie” de natură istorică sau cu o stare de subdezvoltare a umanității născânde). Condiția originară a omului, aşa cum o prezintă Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți, ține de o temporalitate diferită de cea a cunoașterii istorice; ea nu aparține timpului realităților sensibile (*kronos*), ci duratei realităților spirituale (*aion*), care scapă științei istorice, ținând de istoria spirituală. Fără a fi atemporală (deoarece a avut un început în timp și era menită unei dezvoltări în durată, pe care ea, de altfel, a inaugurat-o), existența lui Adam în starea sa originară este anteistorică, tot așa cum existența umană după Parusie va fi postistorică. Istoria spirituală nu este deci „depășită” de știința istorică. Învățătura Sfintei Tradiții despre originea omului este tot atât de incompatibilă cu datele paleontologiei profane ca credința Bisericii în prefacerea euharistică a pâinii și vinului în Trupul și Sângelui lui Hristos, cu datele chimiei, sau credința în naștere-fecioanelnică a lui Hristos sau în învierea morților, cu datele biologiei și ale fiziolgiei sau, de asemenea, credința în Înălțarea la cer a lui Hristos, cu datele fizicii și ale astronomiei. În toate aceste cazuri, avem de-a face cu moduri de înțelegere diferite și ireductibile, având ca obiect modalități diferite de a fi sau de a deveni, credința și cunoașterea spirituală corespunzând unui domeniu în care „legile naturii sunt depășite”, unui mod de existență în modul cel mai propriu mai presus de fire.

⁵² Cf. Sf. Atanasie al Alexandriei, *Despre intruparea Cuvântului*, III, 4. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 61, PG 90, 632B. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 30.